

УДК 614.842

Д.П. Войтович, канд. техн. наук

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПІДГОТОВКИ КЕРІВНОГО СКЛАДУ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Наведено кількість залучень підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту щодо дій за призначенням. Проаналізовано систему підготовки керівного складу даних підрозділів та визначено місце в даній системі аналізу їх оперативних дій за напрямком реагування. Запропонований покращений підхід до проведення аналізу дій в частині напрацювання певних управлінських рішень. Визначено необхідність в розробці методики щодо проведення аналізу дій під час залучень на ДТП, пошуково-рятувальні роботи в гірській місцевості, на водних об'єктах тощо.

Ключові слова: оперативно-рятувальна служба, керівний склад, управління, аналіз дій, професійна підготовка, службова підготовка, портативна камера, інформаційна база.

D. Voytovych, Cand. of Sc. (Eng.)

WAYS OF IMPROVE THE PREPARATION OF MANAGEMENT STAFF UNITS

The number of involved units and search operations of civil protection action for the purpose are showed. The system of training managers of units and the place in the system analysis of operational actions in the direction of response are analyzed. An improved approach to the analysis of developments in the operations of certain administrative decisions are proposed. The necessity to develop methods conduct analysis of operations during the borrowings on an accident, search and rescue in mountainous areas, water bodies, etc.

Keywords: operational and rescue service, management, administration, operations analysis, professional training, service training, portable camera, information base.

У відповідності до [1] сили оперативно-рятувальної служби цивільного захисту забезпечують гасіння пожеж, рятування людей, надання допомоги у ліквідації наслідків аварій, катастроф, стихійного лиха та інших видів небезпечних подій, що становлять загрозу життю або здоров'ю населення чи призводять до завдання матеріальних збитків. Враховуючи наведену статистику за попередні роки [2] даними підрозділами здійснено виїздів на наступні події:

- на пожежі – 71 276 виїздів із яких за участю пожежно-рятувальних підрозділів ліквідовано 66 396 пожеж, врятовано 2 866 осіб;
- на надзвичайні ситуації – 8 376 разів;
- на дорожньо-транспортні події – у 2 800 залученнях проведено роботу силами підрозділів по деблокуванню 1800 осіб;
- на роботи пошуково-рятувального характеру – у 830 залученнях врятовано або надана допомога 1 100 особам.

Окрім того, підрозділами оперативно-рятувальної служби здійснювались інші заходи (розчищення снігових заметів, евакуація із кюветів та заметів автотранспорту, надання допомоги у пунктах обігріву, виявлення та вилучення у населення металевої ртуті, прибирання повалених дерев, відкачка води тощо) щодо дій за призначенням, в тому числі надання допомоги населенню в 3 900 несприятливих побутових та нестандартних ситуаціях.

Кожна подія на яку залучаються підрозділи оперативно-рятувальної служби та на якій існує загроза життю і здоров'ю людей вимагає оперативності прийняття управлінських

рішень. Уся відповідальність за правильність та своєчасність прийняття такого рішення покладається на керівника робіт з ліквідації надзвичайної ситуації, керівника гасіння пожежі у відповідності до чинного законодавства [3, 4]. Керівник несе персональну відповідальність за управління аварійно-рятувальними та іншими невідкладними роботами з ліквідації наслідків надзвичайної ситуації [3], за організацію робіт з рятування людей, гасіння пожежі [4].

Прийняті керівником управлінські рішення з ліквідації надзвичайної ситуації, в т.ч. пожежі, в сучасних умовах залежать від ряду факторів: різного роду умов в зоні надзвичайної ситуації, параметрів її розвитку і складності оперативної обстановки, тактичних можливостей залучених сил і засобів, характеру поставлених завдань, професійної підготовленості особового складу і т.д.

Розвиток надзвичайної ситуації може носити випадковий характер, що, в свою чергу, призводить до непередбачуваного причинно-наслідкового результату. Найчастіше в подібних випадках присутній елемент психологічної невідготовленості керівника в умовах нової, невизначеної ситуації, в умовах дефіциту часу, коли необхідно швидко прийняти оптимальне, а часом – нестандартне рішення. Окрім того, керівник піддається психологічному тиску через можливі наслідки за результатами невірно прийнятого в екстремальних умовах рішення, що збільшує ймовірність помилки.

В умовах невизначеності вирішальне значення поряд з професійною підготовкою керівника відіграє його досвід участі в ліквідації подібного роду надзвичайних ситуацій. У такій ситуації керівник приймає рішення, враховуючи заздалегідь відомий йому позитивний результат замість того, щоб оцінювати весь комплекс рішень з можливим позитивним результатом.

Зважаючи на вищезазначене існує необхідність в пошуку шляхів покращення процесу підготовки керівного складу підрозділів оперативно-рятувальної служби.

Питаннями професійної підготовки особового складу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту у своїх працях займалися О. В. Бикова, В. П. Бут, М. С. Коваль, М. М. Козяр, О. М. Парубок, Ю. Н. Приходько, Т. В. Ткаченко, А. В. Шленков та інші. Частина з авторів розглядає педагогічні аспекти професійної підготовки особового складу. Так, в роботі [5] автором запропонована методика формування готовності особового складу до професійної діяльності, де виділяються чотири основні вектори: підготовка керівників за напрямком реагування, підготовка керівників на напрямком профілактичного блоку, підготовка науково-педагогічних працівників та представників спортивно-прикладної майстерності. Окрім цього, автором виділяється особлива увага соціально культурному напрямку виховання особового складу.

В роботі [6] підвищення рівня професійної підготовки особового складу базується на застосуванні ділової гри, ефективність якої залежить від забезпечення у навчальному процесі наступних дидактичних умов: зорієнтованість на моделювання майбутньої професійної діяльності; проблемність змісту і процесу його розгортання в навчальній діяльності; оптимальне співвідношення ігрового та дидактичного планів ділової гри; партнерська взаємодія учасників ділових ігор на основі діалогічного спілкування.

Процес формування професійної компетентності особового складу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій розкритий у роботі [7]. Найбільший інтерес в даному підході викликає використання у навчальному процесі інформаційно-комунікаційних технологій під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін, впровадження віртуальних лабораторій, навчально-тренувальних комплексів.

В інших роботах авторами розглядаються психологічні аспекти професійної підготовки особового складу оперативно-рятувальної служби цивільного захисту.

Незважаючи на значну кількість робіт даного спрямування та спираючись на існуючий рівень практичної діяльності керівного складу підрозділів оперативно-рятувальної служби за напрямком реагування необхідно здійснювати роботу в пошуку шляхів покращення процесу їх підготовки.

Метою роботи є виявлення шляхів підвищення рівня підготовки керівного складу підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту на основі покращеного підходу до проведення аналізу дій за призначенням.

Підготовка майбутнього керівного складу підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту здійснюється у системі професійної підготовки та післядипломної освіти осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту [8]. В системі професійної підготовки – це підготовка фахівців з вищою освітою за освітньо-кваліфікаційними рівнями „бакалавр”, „спеціаліст”, „магістр”, що здійснюється на базі навчальних закладів Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України): Національного університету цивільного захисту України, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності та Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України.

Система післядипломної освіти, в аспекті, що розглядається, включає: підвищення кваліфікації, спеціалізацію та стажування. Слід також зазначити, що підвищення кваліфікації здійснюється з відривом та без відриву від роботи. В останньому варіанті підвищення кваліфікації – службова та самостійна підготовка осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту.

Процес підготовки керівного складу підрозділів оперативно-рятувальної служби тісно пов'язує із системою управління. Незважаючи на різноманітність існуючих методів в сучасній практиці управління, аналіз дій органів управління і підрозділів оперативно-рятувальної служби за напрямком реагування знайшов своє практичне застосування у сфері цивільного захисту. Так, у відповідності до вимог [3], органи виконавчої влади, суб'єкти господарювання зобов'язані вести облік надзвичайних ситуацій, зокрема пожеж, які виникають на їх територіях та об'єктах, подавати у встановленому порядку відповідну статистичну звітність, аналізувати причини виникнення надзвичайних ситуацій та пожеж і вживати заходів до їх недопущення.

За даним напрямком діяльності аналіз дій проводиться за наслідками ліквідації надзвичайних ситуацій та пожеж. Розглянемо більш детально вимоги для кожного виду події.

Проведення аналізу надзвичайних ситуацій є однією із умов підвищення якості виконання організаційних і практичних заходів щодо ліквідації надзвичайних ситуацій, підвищення рівня підготовки керівного складу, узагальнення та розповсюдження досвіду дій органів управління, сил і засобів при ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження. Його виконують для надзвичайних ситуацій, що класифікуються за рівнем, як надзвичайні ситуації „державного” та „регіонального” рівнів, найбільш підготовленими фахівцями ДСНС України із можливим залученням фахівців центральних та місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ незалежно від форми власності, наукових установ тощо. Проводиться в 20-ти денний термін після її ліквідації та затверджується начальником Головного управління (управління) ДСНС України в АР Крим, областях, м. Києві та Севастополі. Один з примірників та копія електронної версії подаються до ДСНС України.

Вимоги до проведення аналізу надзвичайних ситуацій відображені у методичних рекомендаціях щодо аналізу дій органів управління та сил під час ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного походження [9].

Аналіз оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів являється однією із складових вивчення пожеж та є необхідною умовою підвищення якості організації пожежогасіння, удосконалення рівня оперативно-тактичної підготовки особового складу підрозділів та покращення якості їх підготовки. Окрім того, аналізу дій передують дослідження та розгляд пожежі [10]. Дослідженню підлягають усі пожежі, на ліквідацію яких залучались пожежно-рятувальні підрозділи. Перелік осіб, що здійснюють дослідження залежить від завданого пожежею збитку, куди можуть входити окрім представників з блоку реагування, фахівці Українського науково-дослідного інституту цивільного захисту, інших

наукових та навчальних закладів, співробітники випробовувальних лабораторій, інженерно-технічний персонал об'єкту. Для пожеж, які становлять інтерес з точки зору вивчення особливостей їх виникнення, розвитку та гасіння із завданням збитком не менше 1,0 тис. мінімальних заробітних плат складається опис у 20-денний термін з дня її ліквідації або за окремим розпорядженням керівництва ДСНС України.

За результатами дослідження пожеж, по яких не складаються описи та для їх ліквідації залучалось два і більше підрозділів, у термін, що не перевищує 10 діб формується картка оперативних дій, проводиться їх розбір і аналіз з особовим складом чергових караулів з відповідною відміткою у навчальних журналах в системі службової підготовки.

Кінцевим етапом дослідження пожежі вважається її розгляд. Він проводиться з керівним складом в масштабі гарнізону не менше одного разу на пів року, а описи складних пожеж, які досліджувались за окремим розпорядженням керівництва ДСНС України та становлять практичний інтерес – протягом 15 днів після закінчення дослідження. Розгляд описів пожеж, які мали місце у країні, а також за інформаційними листами і оглядами ДСНС України з оперативно-координаційними центрами, працівниками управлінь (відділів) за напрямком реагування проводиться щоквартально.

Аналіз оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів на пожежі складається не рідше одного разу на півріччя у кожному із гарнізонів та одного разу на рік у ДСНС України. Аналіз повинен містити описи основних помилок, які допускаються під час керівництва силами та засобами, використання вогнегасних речовин, спеціальної техніки, використання ланок ГДЗС, приклади вдало та невдало ліквідованих пожеж. У висновках повинні пропонуватись конкретні заходи, спрямовані на удосконалення пожежогасіння, боездатності підрозділів, вирішення питань безпеки праці.

Вимоги до складання вищеперерахованих документів (опис пожежі, картка оперативних дій, аналіз тощо) наведені в [10].

Окрім того, необхідно зазначити, що на сьогоднішній день в керівних документах відсутні вимоги щодо необхідності проведення аналізу дій підрозділів, які залучаються на дорожньо-транспортні пригоди, пошуково-рятувальні роботи у гірській місцевості, на водних об'єктах незважаючи на достатньо велику кількість залучень оперативно-рятувальної служби на такі події [2].

Підготовка майбутнього керівного складу передбачає здобуття вищої освіти на першому етапі за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр”. Основу знань, які можна в подальшому використовувати в практичній діяльності за напрямком реагування отримують в процесі вивчення професійно-орієнтованих дисциплін: „підготовка пожежного-рятувальника”, „підготовка газодимозахисника”, „пожежна тактика”, „організація аварійно-рятувальних робіт” тощо. Програми для даних навчальних дисциплін, що відповідають освітньо-професійній програмі, не містять питань пов'язаних із аналізом дій підрозділів за напрямком реагування, порядком їх проведення, оформленням відповідної документації та звітування. Цей напрямок діяльності являється актуальним, оскільки аналіз дій органів управління і підрозділів не повинен обмежуватись лише самою перевіркою, а використовувати отримані результати в якості початкових даних для покращення стану роботи системи. Окрім того, у відповідності до встановлених вимог аналізу дій проводять в повсякденній практичній діяльності. Так, наприклад в 2011 році кількість виконаних аналізів дій органів управління і підрозділів за напрямком реагування на надзвичайні ситуації повинна відповідати значенню в 7 примірників, в 2012 році – 14 [2]; в 2013 році – 12. Останній аналіз дій пожежно-рятувальних підрозділів за напрямком гасіння пожеж, що був розісланий ДСНС України на електронні пошти начальникам головних управлінь (управлінь) ДСНС України в АР Крим, областях, м. Києві та Севастополі, ректорам вищих навчальних закладів цивільного захисту стосується пожежі, яка виникла в орендованій ТОВ „Харківська ювелірна фабрика” будівлі заводу ПАТ „Хартрон”. Внаслідок пожежі загинуло 8 осіб, із них 2 особи при спробі самоврятуватися зірвалися з підвіконня четвертого поверху. Це стало причиною щодо ініціювання питання необхідності комплектування основних пожежних автомобілів засобами

рятування, що дозволяють проводити рятувальні роботи на висоті вище 10,7 метра за відсутності на відповідний момент часу спеціальної пожежної техніки.

Аналізи оперативних дій пожежно-рятувальних підрозділів повинні широко застосовуватись в навчальному процесі під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін. Проте, слід констатувати, що та кількість аналізів, яка надходить до навчальних закладів, становить близько 20-30 % від тієї кількості подій на які вони повинні складатись.

Цікавим, з точки зору тактики пожежогасіння, являється звітування за формою ПЖГ/1 у відповідності до [11], де в підпункті 6.3. наводяться типові помилки КГП. Дана узагальнена форма звітності за усі структурні підрозділи ДСНС України за останні декілька років не надається на адресу гарнізонів, в тому числі і навчальних закладів.

Безпосередньо в процесі практичної діяльності забезпечення відповідного рівня знань керівного складу покладається на організацію навчання особового складу в системі службової та самостійної підготовки. Службова підготовка проводиться у відповідності до виділеного часу в календарному плані в розрізі тематичного плану проведення занять. В [12] визначено можливість самостійного перерозподілу до 20 % часу за всіма видами рекомендованої тематики занять. Це надає можливість внести в рекомендований тематичний перелік питання, пов'язані із аналізом дій за призначенням.

Розглянемо можливість зміни підходу до проведення аналізу дій за призначенням з адаптацією до навчального процесу у вивченні професійно-орієнтованих дисциплін за напрямком реагування. Ідея полягає у наступному: практичні заняття, на яких закріплюються здобуті теоретичні знання в особового складу, розділити на два етапи. Тоді загальний курс підготовки можна представити у наступному вигляді [13]: сучасний процес підготовки – теоретичний курс; практичний курс; процес підготовки, що пропонується – теоретичний курс; підготовка до практичного курсу із застосуванням інформаційно-комунікаційних технологій (в перспективі переорієнтація у віртуальний курс із застосуванням сучасних лабораторних комплексів), практичний курс. Такий процес підготовки передбачає накопичення певної інформаційної бази у вигляді фото та відео документування. На основі даної інформаційної бази особовий склад на проміжному етапі між теоретичним і практичним курсами повинен відпрацьовувати правильність дій щодо проведення розвідки, оцінки обстановки та на їх основі формувати можливі управлінські рішення, що можуть у кінцевому результаті надати прийнятий результат. На даному етапі достатньо важливим являється формування алгоритмів дій та накопичення відповідного досвіду управління при розгляді різних ситуацій. Наприклад в [13] наведений розроблений лабораторний комплекс підготовки керівника гасіння пожежі представниками командно-інженерного інституту МНС Республіки Білорусь, на якому надається можливість моделювати обстановку при пожежі за типовими сценаріями для відповідних об'єктів: резервуарного парку та деревообробного підприємства. Незважаючи на наявність такого лабораторного комплексу в процесі підготовки цього навчального закладу не в повній мірі реалізується практичний курс. В міру суб'єктивних причин практичні заняття з дисципліни „тактика проведення аварійно-рятувальних робіт” на діючих об'єктах проводяться без застосування пожежно-рятувальної техніки (екскурсійно). Крім того, слід зауважити, що надзвичайні ситуації (пожежі) носять достатньо випадковий характер, тому частина із них може не піддаватись загальним принципам розвитку.

Враховуючи випадковість кожної із подій та з метою проведення роботи щодо створення відповідної інформаційної бази для проведення підготовки до практичних занять пропонується використати портативну камеру для екстремальної зйомки. Вона дозволяє проводити фільмо- та фото документування подій від першої особи, на які залучаються працівники оперативно-рятувальної служби та де прийняття певних управлінських рішень обмежене у часі та піддається впливу психологічного фактору. Як приклад може бути використана камера типу GoPro HD HERO 3+ Black Edition. Разом у комплекті із камерою іде кріплення, що дозволяє її закріпити на пожежній касці. Загальний вигляд камери відображений на рис. 1. Можливо використати і більш бюджетний варіант.

Загальний вигляд камери GoPro HD HERO 3+ Black Edition з кріпленням та дистанційним пультом управління

Накопичення інформаційного матеріалу пропонується проводити на базі гарнізонів ДСНС України: працівниками оперативно-координаційних центрів, пожежно-рятувальних частин та спеціальних регіональних центрів швидкого реагування.

Такий підхід може бути використаний для напрацювання рішень щодо:

- введення сил і засобів на вирішальному напрямку оперативних дій (опрацювання принципів його визначення) [4];
- необхідності залучення додаткових сил і засобів за підвищеним номером (рангом) виклику на момент прибуття до місця події, в процесі проведення оперативних дій на інші моменти часу [14];
- визначення порядку проведення рятувальних робіт (в умовах однаково-небезпечної ситуації для осіб, що потребують допомоги) [4];
- вибору необхідного пожежно-технічного та аварійно-рятувального оснащення для проведення оперативних дій [15] тощо.

Висновки.

1. Необхідно розглянути можливість внесення в навчальні програми професійно-орієнтованих дисциплін („пожежна тактика”, „організація аварійно-рятувальних робіт”) тематики, що пов’язана із вивченням питань аналізу дій підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту за призначенням.

2. Вважається за доцільне розробити методикку проведення аналізу дій підрозділів, що залучаються до виконання рятувальних робіт при дорожньо-транспортних пригодах, пошуково-рятувальних роботах в гірській місцевості, на водних об’єктах тощо та проводити їх розбір в системі професійної підготовки та післядипломної освіти.

3. Також актуальним є питання створення інформаційної бази, що повинна широко використовуватись в навчальному процесі під час вивчення професійно-орієнтованих дисциплін та в системі службової підготовки особового складу ДСНС України.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Указ Президента України від 16.01.2013 № 20/2013 „Про Деякі питання Державної служби України з надзвичайних ситуацій”: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/documents/15318.html>.
2. Національна доповідь про стан техногенної та природної безпеки в Україні у 2012 році : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/content/nasdopovid2012.html>.
3. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 № 5403-VI [Текст] // Офіційний вісник України. – 2012. – № 89. – Ст. 3589.

4. Статут дій у надзвичайних ситуаціях органів управління та підрозділів Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту / затверджений наказом МНС України від 13.03.2012 № 575. – К., 2012. – 152 с.
5. Бикова О. В. Формування готовності до професійної діяльності майбутніх офіцерів пожежної охорони : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. В. Бикова. – К., 2001. – 21 с.
6. Парубок О. М. Дидактичні умови застосування ділових ігор у професійній підготовці фахівців пожежної безпеки : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. М. Парубок. – Хмельницький, 2003. – 18 с.
7. Ткаченко Т. В. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців безпеки життєдіяльності засобами інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / Т. В. Ткаченко. – Вінниця, 2009. – 20 с.
8. Настанова з організації професійної підготовки та післядипломної освіти осіб рядового і начальницького складу органів і підрозділів цивільного захисту / затверджена наказом МНС України від 01.07.2009 № 444. – К., 2009. – 19 с.
9. Організація роботи управління (відділів) планування та моніторингу територіальних Головних управлінь МНС України / затверджена наказом МНС України від 13.01.2004 № 03-281/231. – К., 2004. – 31 с.
10. Вказівка з вивчення та аналізу пожеж / затверджена наказом ГУ ДПО МВС України від 25.03.2002 № 12/2/1090. – К., 2002. – 26 с.
11. Табель термінових та строкових донесень з питань цивільного захисту / затверджений наказом МНС України від 12.05.2011 № 485. – К., 2011. – 82 с.
12. Положення про організацію службової підготовки особового складу органів і підрозділів цивільного захисту / затверджено наказом МНС України від 01.09.2009 № 601. – К., 2009. – 41 с.
13. Штайн Б. В. 3D-тренажер як проект підготовки рятувальника-пожежника / Б. В. Штайн, Б. В. Лоїк, В. С. Дубасюк // Вісник ЛДУ БЖД. – 2013. – 7. – С. 147-154.
14. Тимчасовий порядок організації внутрішньої, гарнізонної та караульної служб МНС України / затверджений наказом МНС України від 31.10.2008 № 794. – К., 2008. – 129 с.
15. Норми табельної належності, витрат і термінів експлуатації пожежно-рятувального, технологічного і гаражного обладнання, інструменту, індивідуального озброєння та спорядження, ремонтно-експлуатаційних матеріалів підрозділів ДСНС України / затверджені наказом ДСНС України від 29.05.2013 № 358. – К., 2013. – 93 с.

